

НАЦІОНАЛЬНА ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНА ПОЛІТИКА У СФЕРІ ТУРИЗМУ: ГЕОГРАФІЧНИЙ ПІДХІД

Л. М. Ткачук, В. С. Сайчук, Р. О. Гришко

Вступ. Постановка проблеми. Туризм – одна з провідних галузей сучасного світового господарства, яка забезпечує більше ніж 9 % внеску у ВВП і зайнятість для 8,7 % працюючих у світі. Феноменальний прогрес, досягнутий у розвитку туристичного комплексу в ХХ столітті, зумовлений безперервним впровадженням досягнень науково-технічного прогресу, інноваційних ідей і технологій. Досвід країн-лідерів світового туризму доводить важливу роль держави у формуванні інноваційної моделі розвитку сфери туризму.

Цілеспрямована інноваційно-інвестиційна політика здатна активізувати інноваційне підприємництво; визначити пріоритетні напрямки наукових розробок і стимулювати системне застосування та ефективне впровадження результатів досліджень; забезпечити узгодженість дій зацікавлених сторін: суб'єктів туристичного бізнесу, інноваційної сфери, фінансових та організаційно-управлінських структур. Пошук ефективних механізмів підтримки державою інноваційного розвитку туристсько-рекреаційної діяльності є актуальним завданням для представників науки, системи державного управління і туристичного бізнесу

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам формування інноваційної моделі економічного розвитку присвячені дослідження багатьох провідних вітчизняних та зарубіжних вчених, серед яких: Л. Антонюк, Г. Андрощук, А. Гальчинський, В. Новицький, В. Іноземцев, О. Тоффлер, Д. Белл, П. Дракер, Р. Інгларт, К. Оппенлендер, Б. Санто, Б. Твісс, Й. Шумпетер та ін.

Питання розробки інноваційно-інвестиційної політики держави розглянуті в працях вітчизняних дослідників О. Амоша, В. Бодрова, О. Гаврилюка, В. Гейця, Б. Губського, М. Герасимчука, Б. Данилишина, В. Коломійцева, А. Поручника, І. Розпутенка, А. Сухорукова, О. Шатило, зарубіжних – Д. Дейкера, Б. Лессера, К. Мейєра, А. Хеваса, М. Отта.

Значну увагу теоретичним і методологічним засадам державного регулювання інноваційної діяльності саме у сфері туризму приділено у роботах М. Кабушкіна, В. Квартального, Ф. Котлера, О. Любіцевої, Н. Малахової, С. Наливайченко, В. Новікова, В. Подсолонка, С. Суркова, Н. Тейлора, Д. Ушакова, Дж. Холловея, С. Цьохли, Л. Шульгіної, Є. Яковенка [8] та ін.

Дослідженню конкретних механізмів інноваційного розвитку туристичної галузі присвячені наукові праці О. Кальченко [1], О. Крайник [3], Н. Мальської, А. Мазаракі, Н. Малахової, С. Мельниченко, В. Новікова, Л. Ткачук [6], Д. Ушакова, С. Цьохли [7], В. Цибуха, О. Черниш [8], В. Худо та ін. науковців.

© Л. М. Ткачук, В. С. Сайчук, Р. О. Гришко, 2014

Проте залишаються недостатньо опрацьованими питання виділення пріоритетних завдань і механізмів інноваційно-інвестиційної політики відповідно до сучасних реалій розвитку туристичної сфери. Зокрема, це потреби структурної трансформації та модернізації туристсько-рекреаційного комплексу України.

Формулювання цілей статті. Постановка завдань. Метою цієї роботи є виявлення принципів та формулювання пріоритетних напрямів розбудови національної інноваційно-інвестиційної політики з метою забезпечення конкурентоспроможності туристсько-рекреаційного комплексу України. Для досягнення поставленої мети визначені такі завдання:

- проаналізувати передумови здійснення інноваційно-інвестиційної діяльності в туристичній сфері в Україні;
- встановити сутність, конкретні завдання, принципи та інструменти інноваційно-інвестиційної політики держави у сфері туризму;
- виявити дієві регіональні механізми та перспективні напрями реалізації інноваційних проектів модернізації національного туристсько-рекреаційного комплексу.

Виклад основного матеріалу. Виключно важлива роль інноваційного підприємництва у сфері туризму визначається такими його особливостями:

- швидким моральним старінням, триваючим скороченням життєвого циклу туристичного продукту;
- потребою в постійній модифікації та розширенні асортименту;
- інтерактивним змістом туроперейтингу і процесу надання туристичних послуг;
- високими вимогами до якості й вартості комунікаційних систем, як провідного інструменту турбізнесу.

Встановлено вплив інновацій на структуру та рівень конкурентоспроможності туристичного продукту й кон'юнктуру ринку та існування прямої залежності між ступенем інноваційного розвитку й рівнем монополізації у туризмі. В Україні конкретні параметри інноваційно-інвестиційної діяльності у туристсько-рекреаційній сфері визначаються:

- потребою модернізувати матеріально-технічну базу галузі;
- підвищити ефективність управління туризмом;
- упровадити сучасні методики розвитку та новітні техніку й технології в туристичному обслуговуванні;
- інтенсифікувати процес туроперейтингу та оновити номенклатуру видів туризму.

Процес ефективного інноваційного підприємництва в нашій державі ускладнюється загальною технологічною відсталістю й залежністю економіки від інтелектуальної продукції інших країн. Змінити ситуацію можна лише за умови відновлення самостійного науково-технологічного розвитку через використання новаторської розумової праці та вкладання грошей у здійснення інноваційних за своїм змістом проектів.

Однак, суть проблеми якраз і полягає в тому, що діяльність такого виду в Україні практично неможлива, поки не будуть розв'язані нагальні проблеми.

До них належать:

- відчуження наукових організацій від власності;
- відсутність відповідальності та зацікавленості наукових організацій у результатах своєї праці;
- відсутність умов для розкриття наукового потенціалу й зумовлений цим «відтік мозку»;
- низька ефективність і не праксеологічний зміст господарської діяльності наукових організацій різних форм власності.

Національна державна інноваційно-інвестиційна політика у сфері туризму може бути визначена як сукупність стратегій, заходів та інструментів, що забезпечують приплив інвестицій у розбудову туристичної інфраструктури і впровадження новітніх технологій у сфері надання туристсько-рекреаційних послуг з метою підвищення їх якості, а також реалізацію проектів, які б сприяли зростанню конкурентоспроможності національного туристичного продукту й підвищенню ефективності використання туристсько-рекреаційного потенціалу країни.

Слід відзначити ряд принципових положень стосовно механізмів реалізації державної інноваційно-інвестиційної політики:

- 1) комплексність, планомірність та ефективне інформаційне забезпечення заходів державної інноваційно-інвестиційної політики;
- 2) скорочення циклу розробки і впровадження туристських інновацій з метою забезпечення стійких конкурентних переваг національного турпродукту;
- 3) цільове фінансування стратегічних довгострокових програм і проектів модернізації туристсько-рекреаційного комплексу України;
- 4) забезпечення соціального ефекту туристських інновацій;
- 5) участь в міжнародних інноваційних проектах; сприяння трансферту туристських технологій і ноу-хау, обміну фахівцями;
- 6) першочергова державна підтримка інновацій, орієнтованих на зниження екоосередовищних ризиків, збереження та охорону національної природної й культурної спадщини;
- 7) забезпечення збалансованості, комплексно-пропорційного регіонального розвитку туристсько-рекреаційних територій.

Іншим важливим фактором ефективності реалізації державної інноваційно-інвестиційної політики є співпраця органів державної влади з приватним сектором для створення сприятливих умов інноваційно-інвестиційної діяльності.

Серед багатого інструментарію державної інноваційно-інвестиційної політики, використання якого дає змогу врахувати згадані вище принципи, особливу увагу привертає реалізація принципів кластерної моделі господарювання з метою стимулювати процеси модернізації туристсько-рекреаційного комплексу України.

Кластерна модель господарювання вперше була запропонована М.Портером та почала інтенсивно використовуватись в економічній науці, зокрема, і для досліджень у сфері туризму. У вітчизняній економічній літературі поняття «турис-

тичний кластер» було обґрунтоване С.І.Соколенком [5], а «екотуристичний кластер» – К.А.Андрющенком і Д.М.Стеченком.

Виникнення та розвиток туристичних кластерів визначається концентрацією на певній території взаємопов'язаних підприємств індустрії туризму, діяльність яких спрямована на спільне використання інфраструктури та ресурсів з метою надання туристських послуг і реалізації туристичного продукту. В географічному розумінні регіональний туристичний кластер можна розглядати як «локалізовану туристсько-рекреаційну систему, що складається з груп виробничих підприємств у сфері туристського обслуговування і супутніх галузей, а також різноманітних допоміжних організацій, спільна діяльність яких забезпечує посилення індивідуальної конкурентоспроможності та спеціалізації членів кластеру внаслідок виникнення синергетичного ефекту комплексу послуг і призводить до створення регіонально сконцентрованого туристського ринку праці» [4].

Структура туристичного кластеру в різних районах може відрізняється залежно від територіального поєднання рекреаційних ресурсів і передумов концентрації туристичних підприємств різної спеціалізації. В умовах конкуренції туристичні кластери на території одного регіону схильні до кооперування, проведення спільної взаємодоповнюючої діяльності, а також до партнерства з іншими галузевими кластерами. Саме цей процес характеризує формування регіонального туристичного кластеру.

Ознаками формування регіонального туристичного кластеру є:

- локалізація і концентрація підприємств туристичної індустрії на території, що володіє природними, культурно-історичними та іншими рекреаційними ресурсами;
- внутрішньорегіональний туристичний поділ праці;
- збільшення частки туризму в структурі валового виробництва, зокрема надання послуг;
- активізація внутрішніх і зовнішніх економічних зв'язків;
- розвиток туристської та інших видів інфраструктури;
- збільшення числа зайнятих у туризмі;
- формування ринку туристичних трудових ресурсів, створення спеціалізованих навчальних закладів;
- активна співпраця координуючих органів та організаторів туристичної діяльності;
- формування структури державного партнерства у сфері туризму з метою співфінансування, планування та обміну досвідом;
- створення спільного туристичного бренду;
- посилення ролі регіону, як туристичної дестинації на міжнародному рівні.

Ефективність кластерної моделі забезпечується завдяки раціональному використанню існуючого потенціалу території, поєднанню кооперації з конкуренцією, інноваційності, що досягається через взаємообмін інформацією, знаннями, ноу-хау та патентами.

Окрім того, кластер є дієвою формою співпраці державного і приватного секторів і може забезпечити оптимізацію та прискорення економічного й соціального розвитку регіонів. В Україні це, насамперед, стосується регіонів зі значною часткою сільського населення, для яких характерні негативні риси соціально-економічного та культурного розвитку.

Оскільки туризм – один із найважливіших чинників економічного та соціально-культурного зростання на регіональному та загальнодержавному рівнях, формування кластерних форм господарювання в туристичній сфері може стати рушійною силою відродження депресивних регіонів. Прикладом такого типу регіону є Хмельницька область. Слід зазначити, що саме з Хмельниччини розпочався процес кластеризації в Україні. Наприкінці 90-х років XX ст. тут були сформовані кілька кластерів (швейної, будівельної, харчової та туристської спеціалізації).

Нині основними центрами таких інноваційних форм підприємництва у туристичній сфері на Хмельниччині є: смт. Гриців Шепетівського району (кластер сільського туризму «Оберіг»); м. Кам'янець-Подільський (туристичний кластер «Кам'янець»); Кам'янець-Подільський район (туристичний кластер «Кам'янецький дивокрай» і громадська організація «Екокласт «Зелені Товтри»»); Городецький, Деражнянський, Кам'янець-Подільський, Летичівський, Новоушицький, Славутський, Старокостянтинівський, Шепетівський та Ярмолинецький райони (функціонують осередки сільського туризму). У Кам'янець-Подільському, Білогірському, Ізяславському, Славутському, Чемеровецькому та Шепетівському районах розвинуті агрооселі як форми обслуговування міських жителів.

За даними Департаменту соціальної політики Хмельницької облдержадміністрації у 2012 році послуги сільського туризму в області надавали 62 селянські оселі, у яких було зайнято 113 осіб.

Як уже зазначалося вище метою формування туристичного кластеру є об'єднання зусиль суб'єктів туристичного бізнесу та суміжних галузей, фінансових структур, управлінських органів, наукових установ та громадських організацій в єдиний комплекс для найефективнішого використання рекреаційно-туристського потенціалу регіону в процесі формування туристичних продуктів, їх просування і реалізації як на внутрішньому, так і на міжнародному ринку послуг. Створення транскордонного туристичного кластеру дає можливість ще й використовувати ефект від співпраці з розвиненішими районами та успішнішими суб'єктами бізнесу, переймати їх досвід і спільними зусиллями (зокрема й фінансовими) вирішувати проблеми соціально-економічного розвитку залучених територій. Адже функціонування туристичного кластера відбувається в активній взаємодії з природним, соціально-культурним, економічним та інституційним середовищем.

Важливим чинником розвитку прикордонних регіонів України може стати створення транскордонних кластерів як інноваційної і сталої форми інтеграції економік суміжних країн за участю регіонів держав-членів ЄС, зокрема Польщі. Республіка Польща має позитивний досвід розвитку туризму і створення туристичних кластерів, в тому числі транскордонних, яскравим прикладом є

водний шлях Берлін – Щецин – Балтійське море. До кластеру залучені німецькі й польські державні та громадські організації, установи, а також фізичні особи, господарська діяльність яких різною мірою пов'язана з туристичною галуззю [2].

Перспективним для українсько-польської співпраці в галузі туризму буде створення транскордонних туристичних кластерів в регіонах, які мають практику діяльності у складі єврорегіонів (наприклад, «Буг», «Карпатський єврорегіон») і програм добросусідства (Програма добросусідства Польща – Білорусь – Україна, яка працює уже 10 років і розглядає туризм як один із ефективних стимуляторів розвитку транскордонних регіонів). Хороший досвід реалізації спільних транскордонних проектів у сфері туризму продемонстрували прикордонні області України – Львівська, Волинська й Закарпатська та воєводства Польщі – Підкарпатське й Люблінське.

Створення транскордонних туристичних кластерів на окреслених територіях повинно стати дієвою формою активізації туристичної діяльності, підвищення конкурентоспроможності туристичного продукту України, за рахунок імплементації інноваційних ідей та передового досвіду польських туристських підприємств, забезпечити зростання рівня економічного розвитку прикордонних територій. Така форма регіональної співпраці формує ряд переваг для:

- підвищення ефективності взаємодії приватного сектора, органів місцевого самоврядування, бізнес-асоціацій, дослідницьких та освітніх установ в інноваційному процесі;
- реалізації можливостей некомерційного партнерства;
- кооперації суб'єктів туристичного ринку і водночас їх конкуренції на ринках збуту;
- вигідного придбання технічних засобів та програмних продуктів;
- ефективності навчання персоналу внаслідок узгодженого підходу, можливості адаптації системи професійної освіти регіону до потреб туристських підприємств;
- запозичення позитивної репутації партнерів.

Не зважаючи на зазначені переваги, транскордонні туристичні кластери не набули достатнього розвитку в Україні. Не функціонують інвестиційно-інноваційні механізми формування і діяльності транскордонних кластерів, мало-ефективними є фінансові механізми державного регулювання їх діяльності [10].

Серед інших причин варто виділити певний рівень недовіри поляків до українських інституцій як партнерів для співробітництва, існування несприятливого податкового та інвестиційного клімату в Україні, відтік кадрів з прикордонних територій, неспроможність нашої держави конкурувати зі стабільнішими та успішнішими партнерами Польщі у сфері туризму.

Висновки. Держава є основним суб'єктом регулювання і стимулювання інноваційних процесів у туристсько-рекреаційній сфері. За допомогою інноваційно-інвестиційної політики здійснюється вплив на темпи і напрями інноваційного підприємництва в туризмі й рекреаційній діяльності; досягається узгодженість дій між суб'єктами туристичного бізнесу, інноваційної сфери та органами влади; стимулюються наукові розробки та системне застосування їх результатів у туристичні інновації.

Наявна неузгодженість законодавства України в інноваційній та інвестиційній сферах знижує інвестиційну привабливість національного туристсько-рекреаційного комплексу, гальмуючи процеси модернізації та структурної перебудови галузі. Тому пошук ефективних механізмів підтримки державою інноваційного розвитку у сфері туризму й рекреації залишається актуальною проблемою для представників науки, системи державного управління та туристичного бізнесу.

Географічний підхід акцентує увагу на регіональній складовій інноваційно-інвестиційної політики у сфері туризму, яка має забезпечити збереження та ефективне використання існуючого туристсько-рекреаційного потенціалу, створення економічних механізмів та передумов інтенсивного розвитку туристичної сфери, підвищення якості регіонального туристичного продукту до рівня міжнародних стандартів.

Одним із потенційних напрямів капіталовкладень є формування регіональних і транскордонних туристських кластерів. Зрештою, це має зробити туристичну галузь сприйнятливою до інновацій, підвищить якість і різноманітність послуг, сприятиме формуванню позитивного іміджу окремих регіонів та України в цілому, як провідної туристичної країни світу.

1. *Кальченко О. М.* Проблеми інноваційного розвитку туристичної галузі України / О. М. Кальченко // Вісник Чернігівського державного технологічного університету. Серія : Економічні науки. — Чернігів : ЧДТУ, 2010. — № 41.

2. *Концепція* Національної стратегії формування та розвитку транскордонних кластерів (схвалено рішенням колегії Мінрегіонбуду від 17 вересня 2009 року №46) / Міністерство регіонального розвитку та будівництва України. — Київ : [б. в.], 2009. — 8 с.

3. *Крайник О.* Інноваційно-інвестиційна політика держави в туристичній галузі України / О. Крайник, М. Біль // Ефективність державного управління. Зб.наук. праць. — 2008. — Вип. 16/17 — с. 405-411.

4. *Кропинова Е. Г.* Регионально-географический подход к понятию «туристско-рекреационный кластер» / Кропинова Е.Г., Митрофанова А. В. // Вестник Российского государственного университета им. И. Канта. — 2009. — Вып.1. — С.70-75.

5. *Соколенко С. И.* Перспективы развития кластеров туризма в Украине / С. И. Соколенко // Бизнес-партнер. — Севастополь, 2004. — №3 (67). — С.13.

6. *Ткачук Л.М.* Інноваційні технології в міжнародному туризмі : навчальний посібник / Л.М. Ткачук. — К. : КиМУ, 2007. — 76 с.

7. *Цьохла С.Ю.* Інноваційне забезпечення курортно-рекреаційних послуг / С. Ю. Цьохла // Вісник ДІТБ. — 2011. — № 15. — С. 343-347.

8. *Черниш О.І.* Інноваційні впровадження як основні чинники пріоритетного розвитку сфери туризму та рекреації в Україні / О. І. Черниш, О. І. Дімова // Економічний простір. — 2009. — № 22/2. — С.208-213.

9. *Яковенко Є.В.* Географічні аспекти інноваційних процесів у сфері туризму / Є.В. Яковенко, І.М. Яковенко // Український географічний журнал. — 2007. — №4. — С. 39 — 43.

10. *Transgraniczny Klaster - Szlak wodny Berlin-Szczecin-Bałtyk* [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://berlin-szczecin-baltyk.pl/aktualnosci/szlak-wodny-berlin-szczecin-baltyk>.

Ткачук Л. М., Сайчук В. С., Гришко Р. О. Национальная инновационно-инвестиционная политика в сфере туризма: географический подход.

Для многих стран развитие туристско-рекреационного комплекса стал фактором ускорения экономического роста и структурной модернизации экономики. Однако в Украине туристский сектор все еще не занял должного места в формировании благоприятной макроэкономической динамики и наполнении бюджета, а темпы и структура его развития не отвечают современным вызовам. Возникает насущная необходимость в формировании инновационного подхода к развитию туристско-рекреационного комплекса Украины как необходимого условия качественной трансформации структуры национального туристического продукта, восстановления и усиления его конкурентных позиций на международном рынке туристических услуг. Мировой опыт доказывает, что чрезвычайно важная роль в формировании инновационной модели развития сферы туризма принадлежит государству. Географический подход акцентирует внимание на региональной составляющей инновационно-инвестиционной политики в сфере туризма.

Ключевые слова: туризм, туристско-рекреационный комплекс, инновационный подход, туристический кластер, приграничный туристический кластер.

Tkachuk L., Saichuk V., Grishko R. National innovation and investment policy in the sphere of tourism: geographical approach.

For many countries, the development of tourist and recreational complex became a factor in accelerating economic growth and structural modernization of the economy. However, the tourism sector in Ukraine still does not play the proper role in the formation of a favorable macroeconomic dynamics and content of the budget, and the pace of its development and structure do not meet modern challenges. There is an urgent need for the formation of an innovative approach to the development of tourist and recreational complex of Ukraine as a prerequisite for a qualitative transformation of the structure of the national tourist product, restore and enhance its competitive position in the international tourism market. World experience shows that an extremely important role in shaping the innovation model of tourism development belongs to the state. Geographical approach focuses on the regional dimension of innovation and investment policy in the sphere of tourism.

Keywords: tourism, tourist and recreational complex, innovation approach, tourism cluster, border tourism cluster.